

Mu'izzî: 11. Yüzyıl “Farsça Gazelin Öncüsü”

Gökhan GÖKMEN*

ÖZ

Büyük Selçuklu Devleti sarayında meliküşşü'arâ unvanıyla yarım asrı aşkın bir süre bulunan Emîr Mu'izzî (öl. 518-521/1124-1127), methiye konulu şiir yazma özelliğiyle esas kimliğini kazanmış Büyük Selçuklu saray şairidir. Büyük Selçuklu Devleti'nin sultanları, emîrleri, vezirleri ve önemli tarihî şahsiyetleri için şiirler söyleyen Mu'izzî'nin şairlikteki başarısı, eski ve yeni bütün şahsiyetler tarafından kabul görmüştür. Gerek eski edebiyatçılar gerekse son dönem edebiyatçıların eserlerinde Mu'izzî'nin yer alması, şairliği hususunda özellikli oluşunu göstermektedir. Ayrıca birçok edebiyat tarihçisi tarafından Farsça gazelin öncüleri arasında zikredilen Mu'izzî, Fars edebiyatında gazel nazım şeklinin temelini atmış şairlerden sayılmaktadır. Mu'izzî'nin bazı gazellerine bakıldığında ise kendisinden önceki şairlere göre onun yeni mazmunlar üretmede ve gazeli olgunlaştırmada ilk şairlerden olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Mu'izzî, gazel nazım şekline getirdiği yenilik ve anlayışla, diğer gazel şairlerinden ayrılır. Fars edebiyatının en önde gelen gazel şairlerinden olan Hâfız, Mu'izzî'nin birçok mazmununu incelemiş ve gazellerinden istifade etmiştir. Bunun yanı sıra Senâ'î-i Gaznevî'nin de gazelde Mu'izzî'yi takip ettiği, aynı şekilde Enverî, Zahîreddîn-i Fâryâbî ve Attâr-i Nişâbûrî gibi meşhur gazel söyleyen şairlerin de Mu'izzî'yi örnek aldığı bilinmektedir. Ancak gazel, Mu'izzî'nin devrinde bir şekilde kendi bağını tegazzül ile birlikte kasideden ayırmış ve müstakil bir nazım türü olma yolunda ilerlemiştir. Mu'izzî'nin dönemi de bu bağlamda gazel kalıplarının henüz tomurcuklanmaya başladığı ve olgunluğun ilk evrelerine geçildiği bir dönem olarak düşünülmektedir. Gazel söylemenin aslının, sevgiliyi övmek olduğu ancak Mu'izzî'nin bu bahis haricinde tarihî ve hikemî konulara da gazellerinde yer vermesi, gazeli, klasik gazel kurallarına uygun olarak kullanmasının yanı sıra gazel tarzının, Mu'izzî'nin methiyeci yönü ve üslubuyla bütünleştiğini de göstermektedir. Çünkü Mu'izzî, esas ününü kasidediliğiyle

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Kırıkkale/Türkiye
E-posta: gkhgkm@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8718-2104, DOI: 10.32704/erdem.572917
Makale Gönderim Tarihi: 06.11.2018 * Makale Kabul Tarihi: 27.03.2019 * (S. ve Edebiyat Mk.)

le kazanmıştır. Hâfız gibi en büyük gazel şairinin ve çağdaşı birçok şairin gazelde Mu'izzî'nin kullandığı teşbih ve betimlemelerden yola çıkarak onun gazelleri ile üslubunu örnek alması, kendi döneminin gazel nazım şeklinde inisiyatif sahibi bir şair olarak önemli bir rol oynadığını açıkça göstermektedir. Dîvânındaki bütün şiirleri incelendiğinde, Mu'izzî'nin gazelcilik yönünün ve gazeldeki ustalığının, aslında Mu'izzî'nin methiye söylemedeki başarısından kaynaklandığı yadsınamaz bir gerçektir. Ayrıca Mu'izzî'nin klasik şiirde kaside ve gazeli birleştiren, tabiri caizse kasideyi gazele ilhak eden bir şair olduğunu da söylememiz mümkündür. Zaten o zamanlar gazel, yenilik arayışlarının da etkisiyle şeklen gazel biçiminde yazılmış, manası geleneksel kasideleri andıran methiyelerden ibaret sayılmıştır. Bunun neticesinde Mu'izzî de çoğu zaman gazele kasidenin görevini ve özelliklerini yüklemiştir, ancak bu yola başvururken şairliğinden ve şiirinden taviz vermemiştir. Fars edebiyatçıları ve edebiyat tarihçileri de Mu'izzî'nin, Farsça gazel nazım şeklinin temelini atan ve gelişmesinde en büyük katkısı olan şairlerden biri olduğunu savunmuşlardır. Bu beyanlar doğrultusunda Mu'izzî'nin, Fars edebiyatının ve özellikle kendi döneminin ilk dönemlerinde meşhur gazel şairleri zümresinden sayıldığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Emîr Mu'izzî, Gazel, İnan Şiiri, Klasik Şiir, Büyük Selçuklu Devleti, Selçuklular.

ABSTRACT

Mo'ezzî: Pioneer of Persian Ode in the 11th Century

Amîr Mo'ezzî (518-521/1124-1127), who was on duty with the title as maliku's-shu'arâ in the Great Seljuk Palace for more than half a century is a poet of the Great Seljuk Empire creating his essential identity with his features of writing praise. His success in poetry, as a poet of the poems for sultans, commanders, viziers and important historical people in the Great Seljuk Empire, was acknowledged by ancient and modern important people. The fact that both predecessor men of letters and descendent ones included Mo'ezzî in their works shows the specialty of his poetry. Moreover, he was considered as one of the poets establishing basis for the ode in Persian Literature. He was mentioned as one of the pioneers of the ode in Persian by many historians of literature. It can be stated that he was one of the first poets producing and improving new metaphorical statements compared to previous poets considering his some odes. The reason is that his novelty and understanding brought to ode are different than them of other poets. Hâfez, one of the pioneer poets of ode, analyzed many of his odes and utilized from them. In addition, it is known that Sanâ'î-i Gaznavî followed Mo'ezzî for ode and the famous ode poets such as Anvarî, Zahîraddîn-i Fâryâbî and Attâr-i Nîsâbüri modelled his odes. However, in the period of Mo'ezzî, the ode separated its connection from the eulogy with the tegazzul, and proceeded to become an independent form of verse. The period Mo'ezzî was considered as a period in which ode patterns began to emerge and transferred into the early stages of maturity. As the ode is to praise the beloved and Mo'ezzî has included historical and narrative subjects in his odes, these show that Mo'ezzî's style of ode is integrated with his eulogist aspect and style as well as using it in accordance with the rules of classical odes. Mo'ezzî gained his fame with his being eulogist. The fact that the greatest poets such as Hâfez and many of his contemporary poets used the comparison and depictions of Mo'ezzî in their odes makes it clear that he played an important role as a poet of the period with his poetry as a poet. When his poems are analyzed, it is an undeniable fact that Mo'ezzî's mastery in his odes results from the success of Mo'ezzî in praise. In addition, it is also possible to say that Mo'ezzî was a poet who combined eulogy and ode in classical poetry. At that time, odes were considered as a praise which was written in the form of ode by the effect of the search for innovation, and which resembles eulogy because of its meaning. As a result, Mo'ezzî often imposed the function and characteristics of the ode but, when doing it, he did not make compromise his poetry and poets. Persian men of letters and literary historians have also argued that Mo'ezzî was one of the poets who contributed to the form of Persian poetry and made the greatest

contribution to its development. In accordance with this statements, it is understood that Mo‘ezzī was considered as famous ode poets in Persian Literature and in the first period of his age.

Keywords: Amīr Mo‘ezzī, Ode, Persian Poetry, Classical Poetry, Great Seljuk Empire, Seljuks.

Giriş

Büyük Selçuklu Devleti'nde meliküşşü'arâ unvanıyla yarım asırdan fazla bir süre bulunan Emîr Mu'izzî (öl. 518-521/1124-1127), methiye konulu şiir yazma özelliğiyle esas kimliğini kazanmış Büyük Selçuklu saray şairidir. Büyük Selçuklu Devleti'nin sultanları, emîrleri, vezirleri ve önemli tarihî şahsiyetleri için şiirler söyleyen Mu'izzî'nin şairliği hususunda tereddüt yoktur. Şairlikteki başarısı, eski ve yeni bütün şahsiyetler tarafından kabul görmüştür. Gerek eski edebiyatçılar gerekse son dönem edebiyatçıların eserlerinde Mu'izzî'nin yer alması, şairliği hususunda özellikli oluşunu göstermektedir. Padişahların sarayında devlet adamları için övgü söyleyen Mu'izzî, Farsça ve Türkçe yazan şairlerce takdir edilen ve örnek alınan en önde gelen şairlerdendir.

İçinde Büyük Selçuklu dönemiyle ilgili birçok tarihî malumatı barındıran *Mu'izzî Dîvânı*'nin büyük bölümünü kasideler teşkil etmektedir. Mu'izzî, saray şairi olması sebebiyle methiye tarzındaki kasidelere yönelmiştir. Oldukça hacimli bir eser olan *Mu'izzî Dîvânı*'nda 468 kaside, 63 gazel, 178 rubai, 34 kıta/nazım, ayrıca 3 terkîbbend, 3 tercî'i-bend ve 1 musammat yer almaktadır.

Bu bilgiler doğrultusunda Mu'izzî'nin şiiri sadece methiyeciliğe dayanıyor diye övgü dışında başka hususlarda bir şey söylememiştir demek tamamen yanlış olur. Çünkü Mu'izzî'nin şiirlerinde sadece kaside ile değil, gazel ve diğer nazım şekilleriyle de sıklıkla karşılaşmaktayız. Üstelik dîvânında muhtevası öğüt, nasihat ve hikmet konulu olan şiirler yanında, Allah'ın vasfı ve tevhid konulu müstakil üç şiire de rastlamaktayız.

Dîvân'da, 63 gazel söyleyen Mu'izzî'nin gazelleri arasında en az beyit sayısına sahip olan gazelin 3 beyti vardır. En çok beyit sayısı olan gazelde ise 10 beyit bulunmaktadır. Gazeller, Sultan Sencer'den, mesnevî kahramanlarından, Bizans Kayseri'nden, sûre ve âyetlerden, sevgili ve güzellik unsurlarından bahsetmektedir. *Mu'izzî Dîvânı*'ndaki gazellerin toplam beyit sayısı ise 379'dur. *Dîvân*'ındaki kasidelerin fazla olmasına rağmen kaleme aldığı gazelleri, gazel nazım şekline getirdiği yenilik ve anlayışla, Mu'izzî'nin şairliğini ve gazeldeki hünerini yansıtacak ve gösterecek düzeydedir. Bu türde öncü ve örnek olması da Mu'izzî'nin gazelcilik yönünü detaylarıyla tanıttır.

'Abbâs İkbâl Âştîyânî, *Emîr Mu'izzî Dîvânı*'nda yazdığı kısa mukaddimesinde Mu'izzî'nin Farsça gazelde öncü oluşu ile alakalı "Sözcüklerin akıcılığı ve sözün sağlamlığı hususunda Farsça şiirde Mu'izzî'nin *Dîvân*'ı, Zahîreddîn-i

Fâryâbî'nin *Dîvân*'ı ve Sa'dî'nin *Külliyât*'ına benzetilmektedir, çünkü bu hacimli *Dîvân*'ın tamamında anlaşılması güç, yüz kelime veya terkip neredeyse bulunmamaktadır. Mu'izzî'nin tegazzüllerinin sadeliği, akıcılığı ve canlılığının yanı sıra Mu'izzî, belirsizlik ve söz oyunu olmadan en anlaşılır bir üslupla Farsça şiir söyleyen şairlerden biridir" (Mu'izzî 1393/2014: nun) ifadelerine yer vermektedir.

Zebîhullah Safâ, Mu'izzî'yi, Farsça şiir söyleyen İran'ın birinci derece şairleri arasında gösterir; şairlikte büyük başarılar alıp servetler ve unvanlar elde etmesiyle tanınmış olan İran'ın birkaç büyük şairinden biri olarak da görür (1366/1987: 513). Safâ ayrıca der ki: "Mu'izzî, İran'da bu güne kadar görülen lirik şiirdeki en büyük temsilcilerden biridir ve kendinden sonra gelen nesiller tarafından olduğu kadar, kendi döneminde de çok fazla ilgi görmüştür. Senâ'î (öl. 1131) ve Seyyid Hasan-i Gaznevî (öl. 1169-1170) gibi çağdaşı şairler, onun şairlik sanatındaki maharetini övmüş ve daha sonraki dönemlerden Mucîreddîn-i Beylekânî, Mu'izzî'nin şair kişiliğine olan hayranlığını ifade etmiş ve kendisini de onun gerçek halefi olarak kabul etmiştir" (1366/1987: 513).

Zebîhullah Safâ Mu'izzî hakkında: "Onun şiirinin esas özelliği sade oluşudur" der ve sözlerine şöyle devam eder: "Mu'izzî, birçok anlamı basit, sade ve tekellüften uzak sözlerle ifade eder. Onun etkili mazmunlar kullanma noktasındaki hayal gücü kolay, zorlamasız ve ibhamdan uzak olup eskiden beri şiir eleştirmenlerinin göz önünde bulundurduğu kişi olmuştur. Her ne kadar tegazzül ve gazellerinde Ferruhî'nin tegazzüllerinin tazeliği görülüyorsa da her hâlükârda onun güzel ve latif gazelleri söyleme noktasındaki çabası, kesinlikle gazel sanatının ilerlemesinde etkin bir unsur olmuştur" (1366/1987: 513-514). Hatta "Mu'izzî'nin bazı gazellerine bakıldığında, kendisinden önceki şairlere göre onun yeni mazmunlar üretmede ve gazeli olgunlaştırmada ilk şairlerden olduğu söylenebilir" (Zebîhullah Safâ 1366/1987: 514; Zebîhullah Safâ 1363/1984: 581). Osman Muhtârî-i Gaznevî (öl. 1119'dan sonra), Senâ'î-i Gaznevî (öl. 1131), Edîb Sâbir (öl. 1151-1152), Seyyid Hasan-i Gaznevî (öl. 1169-1170), Sûzenî-i Semerkandî (öl. 1173-1174), Hâkânî-i Şirvânî (öl. 1199), İmâmî-i Herevî (öl. 1287) ve Nûreddîn Abdurrahmân-i Câmî (öl. 1492) gibi etkili ve meşhur şairlerin Mu'izzî'nin edebî yönüne, şairliğine, çağdaşı şairlerin öncüsü olduğuna, şiir söylemedeki maharetine ve ustalığına, şiirinin sade ve anlaşılır olduğuna övgüde bulunmaları, Mu'izzî'yi çeşitli yönleriyle örnek almaları ve şiirlerinde Mu'izzî'ye yer vermeleri, bu kanaati doğrular görünmektedir. Böylece Mu'izzî'nin, gazelin gelişiminde ve ilerlemesinde katkısının olduğunu söylemek mümkündür. Bu görüşün temelinde onun gazele yeni kavramlar ve

yeni konular getirmedeki çabası ve öncülüğü yer almaktadır, bu beyanlar da buna delil mahiyetindedir.

Bir başka edebiyat tarihçisi Bedî‘üzzamân Furûzânfer ise bu hususta “Mu‘izzî, zarif tabiatlı ve beyan sadeliğine sahip bir şairdir ama düşünceleri pek olgunlaşmamıştır. Felsefi açıdan kasidelerinde geleneksel sade fikirler kullanmış ve halkın inanç esaslarını başarılı bir biçimde şiirine yansıtmıştır” beyanında bulunmuştur. Ancak Furûzânfer, “Mu‘izzî’nin yeni anlam ve mazmun üretme hususunda biraz kısır olduğunu ve Gazneli döneminin iki büyük şairi olan ‘Unsurî ve Ferruhî’yi taklit etmek istediğini ancak onların gazellerinin seviyesine ulaşamadığını, ayrıca bu iki şairin mazmun ve terkiplerini kullandığını” (1380/2001: 231) ileri sürse de, Fars edebiyatının bazı araştırmacıları Mu‘izzî’nin gazellerinin, hem 6. yy.’ın meşhur şairleri ve Mu‘izzî’nin kendi selefleri Rûdekî, Unsurî, Menûçehrî ve Ferruhî’nin gazelleri ile hem de 7. ve 8. yy. şairleri Cemâleddîn Abdurrezzâk, Kemâleddîn İsmâ‘îl, Sa‘dî, Hâfiz, Hâcû-yi Kirmânî ve Selmân-i Sâvecî arasında belirgin bazı farklılıkların olduğunu (Zeynelâbidîn Mu‘temen 1339/1960: 218) iddia etmişlerdir.

Muhammed-i Avfi ise *Lubâbu’l-elbâb* tezkiresinde Mu‘izzî’nin şiirlerinden örnek gösterirken onun on beş tane gazeline eserinde yer vermiş ve onun kasidelerinden de ayrıca alıntıda bulunmuştur (Muhammed-i ‘Avfi 1335/1956: 301). Bu da Mu‘izzî’nin, gazel söyleme hususunda şöhret elde ettiğine kanıt sayılabilmektedir.

Bazı araştırmacılar da Mu‘izzî’nin, 6. yy.’ın en büyük şairlerinden biri olduğunu, şiirinin son derece akıcı ve sade olduğunu; özellikle gazel söylemedeki ustalığı ve tabiat vasfındaki mahareti ile 6. yy.’ın bütün şairlerinden bu yönüyle ayrıldığını ifade etmektedir (Abdurrefi‘ Hakikat 1381/2004: 200).

Yukarıdaki beyanlardan anlaşılacağı üzere Mu‘izzî’nin şiirinin temel özelliği hakkında İran edebiyat tarihçilerinin kanaatleri, Mu‘izzî’nin sade ve anlaşılır bir dil kullandığı yönündedir. Ayrıca onun şiirlerinde kullandığı niteleme ve betimlemelerini fasih ve tesirli olarak saymışlardır. Dîvânındaki diğer nazım şekillerinde yazdığı şiirler yanında mevzubahis gereği gazel de kaleme almış olması, Mu‘izzî’nin adının Farsça şiirde büyük şairlerin arasında anılmasını sağlamıştır.

Mu‘izzî’nin yaşadığı dönem, zaten Farsça şiirde değişimin görüldüğü ve yeni aşamaya geçildiği bir zaman dilimidir. Hemen hemen Selçuklular dönemiyle başlayan 9. yüzyılın 2. yarısından itibaren 12. yüzyıla kadar aşamalı olarak şiirde birçok değişikliğin ve değişimin görülmeye başladığı bir dö-

nemdir. Bu dönemin edebî üslubu Türkistan/Horasan üslubudur. Mu‘izzî de bu dönemin şirde öncüsü ve üslup temsilcisidir (Karaismailoğlu 2012: 386). Bunun neticesinde Mu‘izzî, Fars edebiyatında gazel nazım şeklinin temelini atmış inisiyatif sahibi şairlerden sayılmaktadır.

Hatta Mu‘izzî’nin, Sa‘dî ve Hâfız tarzında olgunluğa ulaşmış bir üslubunun olduğuna da dikkat çekilmektedir (Mu‘izzî 1393/2014: pencâh u şeş).

Mu‘izzî’nin sade, akıcı ve etkili gazelinden bir örnek ise şöyledir:

مرا گنر به سوی کوی یار باید کرد ز دیده بر سر کویش نثار باید کرد
چو در فتاد به دام آن نگار سیم اندام سه بوسه از دو لب او شکار باید کرد

(Mu‘izzî 1389/2010: 776)

Yârin sokağına uğramalıyım. Onun sokağının başında gözyaşı dök-meliyim.

O gümüş bedenli sanem tuzağa düşünce, onun iki dudağından üç buse avlamalıyım.

Bu beyitler Hâfız’ın şiiriyle mukayese edildiğinde, Hâfız’ın aynı üslubu takip ettiği ve gazelde Mu‘izzî’yi örnek aldığı anlaşılmaktadır:

سه بوسه کز دو لب ت کرده ای حواله من اگر ادا نکنی قرضدار من باشی

(Hâfız: 540)

Senin iki dudağından bana üç buse gönderdin/havale ettin. Şayet ye-rine getirmezsün, bana borçlu olursun.

Emîr Mu‘izzî, *Dîvân*’da Sultan Sencer’in veziri olan Şerefeddîn Ebû Tâhir Sa‘d b. Alî’ye dair kaleme aldığı kasidesindeki bir beyitte şöyle beyanda bulunmaktadır:

ربع از دلم پر خون کنم خاک دمن گلگون کنم اطلاع را جیحون کنم از آب چشم خویشتن

(Mu‘izzî 1389/2010: 597)

Evi barkı yüreğimle kana bularım, kara toprağı kızıl yaparım. Kupku-ru virane yerleri, gözyaşımla Ceyhun nehrine çeviririm.

Hâfız ise lafız ve manada aynı mazmunu daha etkili bir biçimde bir gazelinde şöyle tekrar etmektedir:

ای نسیم منزل لیلی خدا را تا به کی ربع را برهم زلم اطلاع را جیحون کنم

(Hâfız: 348)

Ey Leyla konağının esintisi! Allah için ne zamana dek konak yerlerini birbirine katacağım, kupkuru virane yerleri gözyaşımınla Ceyhun nehrine çevireceğim.

Mu'izzî ile Hâfız'ın gazellerinin farkı ve en belirgin özelliği, bu şairlerin kendi dönemidir. O dönemlerde gazelle kaside zaten bir sayılıyordu. Ancak gazel, Mu'izzî'nin devrinde bir şekilde kendi bağını tegazzül ile birlikte kasideden ayırıyor ve müstakil bir nazım türü olma yolunda ilerliyordu. Mu'izzî'nin dönemi de bu bağlamda gazel kalıplarının henüz tomurcuklanmaya başladığı ve olgunluğun ilk evrelerine geçildiği bir dönem olarak düşünülmektedir. Bu itibarla gazelin gelişmesine öncülük eden Mu'izzî, gazel nazım şeklinde Hâfız gibi şiir söyleyen öncü şairlerle bir tutulduğunda, Mu'izzî'nin sadece kendi yaşadığı dönemin gazel öncülerinden olduğunu söylemek mümkündür.

Klasik Farsça gazelin zirvesini temsil eden Hâfız (Hâfız 2013: 1), kasidede Mu'izzî'nin dilini ve üslubunu örnek almış ve Şâh Şucâ'yı övmek için kaleme aldığı meşhur "nûniyye" kasidesini Mu'izzî'nin kasidesini örnek olarak söylemiştir. Elbette bazı hususlarda şiirler, şairlerin kendi öncü şairlerinin eserlerinden birini örnek aldığını açıkça göstermektedir. Yani bir şairin örnek aldığı bir şairden alıntı yapması son derece normaldir ama zaruri değildir. Hâfız'ın, Şâh Şucâ'yı övmek için kendi meşhur nûniyye kasidesini söylerken Emîrüşşu'ârâ Mu'izzî'nin, Sultan Melikşâh'a övgüde bulunurken kaleme aldığı nûniyye kasidesini incelemesi ve belki de ondan sayısız kere istifade etmesi (Muhammed Ca'fer Mahcûb 1345/1966: 537-538), buna delil mahiyetindedir.

"Yeryüzü İrem bahçesi gibi gençleşti, dünya fatihi sultanının kutluluk ışığıyla.

Doğunun ve batının hakanıdır, şahlar şahı sultan. Odur ikbal sahibi hükümdar, doğuda ve batıda.

Öyle bir aydır ki ışığıyla yeryüzünü aydınlatır. Öyle bir şahtır ki zamanı yüceltir çabasıyla.

Kasrızerd'e saldırdın da başladı bir sarsıntı, Kayser kasırlarında ve han hanelerinde."

(Hâfız 2013: 497).

İran edebiyatı hakkında çok ciddi incelemeleri olan Edward G. Browne ise *İran Edebiyat Tarihi* adlı eserinde Mu'izzî'yi, Farsça gazelin öncüleri arasında zikretmiş, "Mu'izzî'nin, gazelin öncüleri arasına girmesi ilginç değildir. Çünkü ilk defa Mu'izzî'nin kullandığı teşbihlerin, daha sonra Batı Asya'nın

gazel şairleri tarafından kullanılmasıyla gazelin aşama kaydettiği aşikârdır” (1956: 328) beyanında bulunmuştur. Ayrıca Browne, bu bağlamda Mu‘izzî hakkında dikkate değer şu ifadeleri de beyan etmiştir: “Mu‘izzî’nin şairliğinin ve üslubunun bir başka önemli özelliği de yaratıcı benzetmeler kullanma yeteneğidir. İran lirik şairlerinde günümüzde ortak özellik olarak görülen teşbihlerin birçoğu -Örneğin; sevgilinin simasıyla ayı, boyuyla servi ağacını ve dudaklarıyla yakutu karşılaştırmıştır- muhtemelen önceki şairlerden daha çok Mu‘izzî tarafından kullanılmıştır” (1956: 328-329).

Browne’ın beyanları ışığında sevgilinin boyunun servi ağacına, yüzünün aya ve dudaklarının goncaya benzetilişi, ilk kez ve çoğunlukla Mu‘izzî tarafından kullanılıyorsa, Mu‘izzî, asırlarca bu teşbihlerle güzel “vasfında ve met-hinde” söylenmiş binlerce şaire ve şiire öncülük etmiş; benzetme yönünün kurallarını belirlemiştir. Çünkü bu unsurlar gazelin en yaygın malzemesidir.

O halde Browne’ın beyanları doğrultusundaki bu husus, Mu‘izzî’nin kendi şiirleri ile delillendirilmektedir:

شب نماید در صفت زلفین آن بت روی را مه نماید در صفت رخسار آن دلجوی را
بر زمین هر کس خبر دارد که ماه و آفتاب سجده بردند از فلک دیدار آن بت روی را

(Mu‘izzî 1389/2010: 773)

Gece, o güzel yüzlü sevgilinin zülfünü gösterir. Ay, o arzulanan sevgilinin yüzünü gösterir.

O güzel sevgiliyi görmek için, ay ile güneşin sevgilinin yüzüne secde ettiğini, yeryüzünde herkes bilir.

مردده از دو لب شیرینت همی زنده شود در دو لب گویی افسون مسیحااست تو را
عاشق و شیفته سرو صنوبر شدهام زانکه چون سرو صنوبر قد و بالاست تو را

(Mu‘izzî 1389/2010: 826)

Senin tatlı iki dudağınla ölü canlanır. Sanki senin dudaklarında, Hz. İsa’nın mucizesi vardır.

Senin servi gibi uzun boyun olduğundan, serviye âşık ve meftun oldum.

رخ چو آب اندر شراب و تن چو خَز اندر سمن لب چو لعل اندر نبات و پر چو سیم اندر حریر

(Mu‘izzî 1389/2010: 778)

Yüzün şaraptaki berraklık gibi ve bedeninin yasemindeki yumuşaklık gibidir. Dudağın şekerdeki kırmızılık gibi ve tüyün ipekteki gümüş (parlaklık) gibidir.

Mu'izzî'nin Farsça gazeldeki öncülüğü öyle bir raddeye ulaşmıştır ki birçok edebiyat tarihçisi Senâ'î-i Gaznevî'nin gazelde Mu'izzî'yi takip ettiğini beyan etmiştir. Senâ'î'nin şiirleri incelendiğinde ve okunduğunda da Senâ'î'nin, kendi gazellerinde Mu'izzî'nin üslubunu örnek aldığı ortaya çıkmaktadır (Edward G. Browne 1956: 328-329). Hatta Muderris-i Razavî, kendi yazdığı *Senâ'î Dîvânı*'nın mukaddimesinde Senâ'î'nin, Mu'izzî'nin şiirlerini savunduğunu ve Mu'izzî'nin gazellerinin bir kısmına nazire söylediğini dile getirmiştir (Senâ'î-i Gaznevî 1983: sed u sî ve çehâr).

Bu beyan doğrultusunda Senâ'î'nin, bir gazelinde Mu'izzî'den tazmin ettiği beyit şudur:

مر سنائی را فتاد این نادره
چون معزی گفت از اخبار یار
آنچه من می بینم از آزار یار
گر بگویم بشکنم بازار یار

(Senâ'î-i Gaznevî 1983: 887)

Senâ'î'nin başına bu nadir hadise gelince, Mu'izzî gibi yâri anlatır oldu.

Sevgilinin eziyetinden gördüğüm şeyi anlatırsam, sevgiliyi gözden düşürürüm (sevgiliyi talep etmezler artık).

127

Senâ'î, Mu'izzî'nin ölümü üzerine kaleme aldığı bir şiirinde talih okunun Mu'izzî'yi yücelttiğini ve bu ok hadisesiyle Mu'izzî'nin imkânlar elde ettiğini söylemektedir:

گر تیر فلک داد کلاهی به معزی
تازان کله اینجا غدی جان ملک ساخت
او نیز سوی تیر فلک رفت و به پاداش
پیکان ملک تاج سر تیر فلک ساخت

(Senâ'î-i Gaznevî 1983: 1051)

Eğer feleğin oku Mu'izzî'ye bir şapka verdiyse, o şapkadan burada meliğin canına gıda yaptı.

O da feleğin okuna doğru gitti ve feleğin okunun başındaki tâca layık oldu.

Senâ'î, başka bir şiirinde ise Mu'izzî'nin ölümünden sonra, onun tabiatını cevhere, söz ve üslubunu da incilere benzetmekte; mutluluk verici bir tabiatı olduğuna, zekâsına ve Mu'izzî'nin büyüklüğüne övgüde bulunarak şairliğini ve üslubunu övmektedir:

شد یار گهر طبع گهر زای معزی
شد یار فلک عقل فلکسای معزی
گر زهره به چرخ دویم آید عجبی نیست
در ماتم طبع طرب افزای معزی
کز حسرت درهای یتیمش چو یتیمان
بنشست عطار د به معزای معزی

(Senâ'î-i Gaznevî 1983: 1099)

Mu'izzî'nin inciler saçan tabiatı, mücevherle buluştu. Feleği aciz bırakan akli, felekle (talihle) dost oldu.

Eğer Zühre yıldızı ikinci feleğe gelse, buna şaşılmaz. Mu'izzî yasta, sevinç arttıran tabiata sahiptir.

Onun eşsiz incilerinin hasretinden Utârid Yıldızı, Mu'izzî'nin büyüklüğü karşısında yetimler gibi oturdu.

Mu'izzî'nin çağdaşı olan Gaznelilerin son döneminde yaşayan şair Osman Muhtârî-i Gaznevî (öl. 1119'dan sonra), *Hunernâme-i Yemînî* adlı eserde Mu'izzî'yi, şairlerin efendisi olarak adlandırmıştır.

خود معزی که خواجه شعرا است
مدح پیرای سیدالامرا است

(Mu'izzî 1393/2014: şest u heşt)

Emûrlerin liderinin methiyecisi, şairlerin efendisi olan Mu'izzî'nin kendisidir.

Mu'izzî'nin çağdaşı olan bir diğer şair Edîb Sâbir (öl. 1151-1152), Mu'izzî'den saygıyla bahsetmekte ve nazmının olgunluğuna vurgu yapmaktadır:

به خاطر، قاصر از لفظش معزی
به معنی عاجز از نظمش کمالی

(Edîb Sâbir 1343/1964: 70)

Benim şiirim karşısında Mu'izzî'nin lafzı yetersiz kalır, manada da Kemâlî yetersiz kalır.

Edîb Sâbir, bir başka şiirinde Mu'izzî'yi Rûdekî'yle bir tutmuş, her ikisinin de kendi dönemlerinde üslubunun beğenildiğini söylemiş; aynı zamanda onun ve Mes'ûd Sa'd-i Selmân'ın şiirini, diğer şairlerin şiirlerinden önde görmüştür:

زبان و طبع معزی و رودکی است پسند
ثنا دولت سلجوق و آل سامان را
به مدح تو شعرا را تقدیمی نهم
به جز معزی و مسعود سعد سلمان را

(Edîb Sâbir 1343/1964: 209)

Mu'izzî'nin ve Rûdeki'nin dili ve tabiatı, Selçuklular'da ve Sâ mâniler'de beğenilmiştir.

Senin methin hususunda, Mu'izzî ve Mes'ûd Sa'd-i Selmân hariç, hiçbir şairi öncü saymam.

Enverî de diğer şairler gibi, dîvânında Mu'izzî'nin şiirinden övgüyle bahsederken, Mu'izzî'nin acı tatlı her tür hadiseyi etkili bir şekilde anlattığına yer vermiştir:

ببین که میر معزی چه خوب می گوید حدیث هیأت پینو و شکل کعب غزال

(Enverî 1337/1958: 286)

Bak Emîr Mu'izzî ne güzel anlatıyor olayları, tatlısıyla tuzlusuyla.

لایق حال خود از شعر معزی یک دو بیت شاید ار تضمین کنم کان هست تضمینی صواب
اندرین مدت که بودستم ز دیدار تو فرد جفت بودم با شراب و با کباب و با رباب
بود اشکم چون شراب ناب در زرین قدح ناله چون زیر رباب و دل بر آتش چون کباب

(Enverî 1337/1958: 26)

Mu'izzî'nin şiirinden kendi halimize layık bir iki beyit alıntı yaparsam, o alıntı uygun olur.

Seni görmekten uzak olduğum bu süre zarfında, şarapla, kebabla ve rebapla çift oldum.

Gözyaşım, altın kadehte saf şarap gibi oldu. Feryadım rebâbın pes sesleri gibi; gönül, ateşteki kebab gibi oldu.

Gazneli hükümdarı Behrâmşâh'ı metheden Seyyid Hasan-i Gaznevî (öl. 1169-1170) ise Mu'izzî'nin gazellerini övmekte; bülbül ve gül hakkında söylediklerinin, Mu'izzî'nin övgü söylemedeki hünerinden ileri geldiğini açıklamaktadır. Ayrıca Seyyid Hasan-i Gaznevî, Mu'izzî'nin övgüsünde kaleminin cevher saçtığını beyan etmektedir:

ز مدح او و فتح تو که هست آن بلبل و این گل چمد طبع معزی و نیاز و جان اسکندر

(Seyyid Hasan-i Gaznevî 1362/1983: 89)

O bülbülün ve bu gülün, Mu'izzî'nin tabiatında ve İskender'in ruhunda salınması, onun methinden ve senin fethindendir.

خود حکم تو کن این به یا شعر معزی کای بر سمن از مشک به عمدا زده خالی

(Seyyid Hasan-i Gaznevî 1362/1983: 190)

*Ey yasemen üzerine miskten bir ben koyan! Seninki mi güzel,
Mu'izzî'nin şiiri mi?*

شهریارا منم آن بحر که دست و قلمم آفرینش را در گوهر و زیور گیرند
تازی و پارسی معجزم از باغ علوم خشک شاخی است که در باغ گل تر گیرند
مدح مسعود و غزلهای معزی را خلق گرچه با آتش و با آب برابر گیرند
روی در زدند از شرم اگر آیینه پیش آن دو صنم شاهد دلیر گیرند

(Seyyid Hasan-i Gaznevî 1362/1983: 57-58)

*Ey şehriyâr! Elimin ve kalemimin, onun övgüsünde cevher ve zîynet
saçtığı o deniz benim.*

*İlimler bahçesinde Arapça ve Farsça yazdığım mucizevi yapıtlar,
bahçede taze güller derdikleri kuru bir daldır.*

*Halk, Selmân'ın övgüsünü ve Mu'izzî'nin gazellerini ateş ve su ile
denk tutsa da*

*O iki gönül çelen güzel şahidin yüzüne ayna tutsalar, utançtan yüz
çevirirler (halk, o güzelliğinden çekinir).*

Mu'izzî'den bahseden ve Mu'izzî'nin şiirine övgüde bulunan şairlerden biri de Karahanlılar sarayının şairi ve hiciv üstadı Sûzenî-i Semerkandî'dir (öl. 1173-1174). Sûzenî, Mu'izzî'nin şiirlerinin bakir bir hüviyet taşıdığından ve Mu'izzî'yi örnek alıp şiir söyleyen herkesin ikbalinin arttığından bahsetmektedir:

این است جواب سخن میر معزی مه بین که ز نو در خط آن خوش پسر آمد
از پس نهمار تا چه گفت معزی هر که کند قصه تخت و بخت تو نهمار
این است مجابات یکی شعر معزی آن شب که مرا بود می وصل به کف بر

(Sûzenî-i Semerkandî 1338/1959: 25)

*Emîr Mu'izzî'nin sözünün cevabı şudur: Ey ay yüzlü! Bak, o güzel
oğlanın ayva tüylerinde bir hilal belirmiş!*

*Mu'izzî'nin söylediği sayısız şeylerden sonra, kıssa söyleyen herkes,
tahtını ve bahtını artırır.*

*Mu'izzî'nin bir şiirine cevap şudur: o gece, avcumda vuslat şarabı
vardı.*

Kirman Karahitaylılar sarayının meliküşşü'arâsı olan İmâmî-i Herevî (öl. 1287) de kendisini, övünç makamında Mu'izzî'nin şiirini arayan olarak tanıtır ve Mu'izzî'nin sözlerinin önemine ve değerine vurgu yapmaktadır:

گرم همی به گرد سخن های دلفریب در آرزوی شعر معزی و ازرقی

(Devletşâh 1338/1959: 25; Şiblî-i Nu'mânî 1368/1989 Cilt I: 217)

Gönülçelen sözlerin etrafında dolaşıp duruyorum. Mu'izzî ve Ezrakî'nin şiirlerini arıyorum.

Abdurrahmân-i Câmî (öl. 1492) de Mu'izzî'nin şairliğine ve üslubuna övgüde bulunan, şiirlerinde Mu'izzî'den bahseden şairlerden biridir. Mu'izzî'nin dilini fesahatte hançere benzetmekte, çok etkili şiir söylediğini ifade etmekte, bunun neticesinde de şâhın ona cevherler saçtığını beyan etmektedir:

وان معزی که خاص سنجر بود در فصاحت زبان چو خنجر بود
خنجر آبدار پر گوهر گوهرش مدح شاه دین پرور
چون به مدحش شدی چو خنجر تیز کردیش دست شاه گوهر ریز
گرچه صد گنج دست شاه فشاند بر زمین غیر مدح شاه نماند

(Câmî 1370/1991: 302)

Sencer'in hâs adamı olan Mu'izzî'nin dili, fesahatte hançer gibidir.

Cevher saçan hançerinin cevheri, dindâr şâhın övgüsüdür.

Onun övgüsü hançer gibi keskin olunca, şâhın eli de ona cevher saçan oldu.

Her ne kadar şâhın eli yüzlerce hazine saçsa da, yeryüzünde ancak şâha yazılan methiye kalır.

Yukarıdaki beyitler ışığında şairlerin görüşü, kasideciliğinin yanı sıra gazelde de öncü bir şair olan Mu'izzî'nin şiirine ve üslubuna övgü yönündedir. Mu'izzî'nin edebî yönüne, şairliğine, çağdaşı şairlerin öncüsü olduğuna, şiir söylemedeki maharetine ve ustalığına, şiirinin sade ve anlaşılır olduğuna övgüde bulunarak, Mu'izzî'yi çeşitli yönleriyle örnek almışlar ve şiirlerinde kendisine yer vermişlerdir. Hatta ilk kez Mu'izzî tarafından kullanılan teşbih ve mazmunların, daha sonra gazel söyleyen birçok şair tarafından kullanılması, gazelin aşama kaydettiğinin ve kademeli olarak olgunlaştığının göstergesidir.

Bu şairlerden başka aynı şekilde Zahîreddîn-i Fâyâybî ve Attâr-i Nişâbûrî gibi meşhur gazel söyleyen şairlerin de Mu'izzî'yi örnek aldığı ve takip et-

tiği düşünülmektedir. Ayrıca “6. yy.’ın ikinci yarısında Farsça gazel, Enverî, Zahîreddîn-i Fâryâbî, Attâr ve bu dönemin diğer çağdaşı şairleri gibi büyük şairlerin ortaya çıkışıyla daha da olgunluğa ulaşmış ve daha fazla yol kat etmiştir. Hatta 7. yy.’da bu mezkûr şairler ve bilhassa da Sa’dî ile Mevlânâ’nın ortaya çıkışı ve bu şairlerin şairlik yönlerinin etkisiyle de Farsça gazel artık olgunluğun zirvesine ulaşmıştır. Farsça gazelin gelişim seyirinde bu derece olgunluğa ulaşmasının en etkili ve öncü şairleri arasından, öncelikle 6. yy.’ın ilk yarısındaki Mu‘izzî’yi örnek göstermek mümkündür. Mu‘izzî ile beraber Senâ’î ve Abdolvâsi‘-i Cebelî’yi de Farsça gazelin gelişmesinde öne çıkan şairler olarak zikretmek gerekir (Abdolvâsi‘-i Cebelî 1356/1977: bist u du).

Mu‘izzî’nin gazelcilik yönüne ve şairliğine temas etmeden doğrudan Mu‘izzî’den bahseden mezkûr şairlerin bazı şiirlerine, çalışmanın mevzusu dışında kalacağı düşüncesiyle yer verilmemiştir. Ancak bu hususta detaylı bilgilere ulaşabilmek mümkündür (Gökmen 2018: s. 45-47).

Klasik gazel unsurlarını kullandığı görülen Mu‘izzî’nin gazellerine dikkatlice bakıldığında kademeli olarak âşıkane duyguların ortaya çıktığı ve tamamen aşk, âşık ile maşuk arasındaki ilişkiyi konu alan bir tarzda değişimin görüldüğü hissedilmektedir. Mu‘izzî’nin üne kavuştuğu dönem ile selefleri Unsurî ve Ferruhî gibi meşhur şairlerin dönemi arasında hemen hemen bir asırlık bir zaman farkı vardır. Bu süre zarfında şiirin toplum düzeyindeki genel değişimi düşünüldüğünde gazelin bir değişikliğe uğradığı da anlaşıl-maktadır.

Mu‘izzî’nin zamanında tasavvufun da olgunluğa ulaştığı ve gittikçe edebiyata da nüfuz ettiği görülmektedir. Bir saray şairi olarak şiirlerinde, bilhassa da gazellerinde klasik gazel unsurları ve konuları dışında, sure ve ayetlerden de bahsetmesi bunu doğrulamaktadır.

Böylece Mu‘izzî’nin gazelleri ile kendi selefi şairlerin tegazzülleri arasında ve 6. yy.’ın şairlerinin gazelleri arasında bir farklılık zaten söz konusudur. O kadar belirgin bir farklılık ve aşama vardır ki gazelin olgunluğa ulaştığı değişim merhaleleri de bunu açıkça göstermektedir (Zeynelâbidîn Mu‘temen 1339/1960: 218-219).

Kimileri de şiirlerinde kullandığı niteleme ve betimlemelerden yola çıkarak Mu‘izzî’nin övgüdeki ustalığını vurgulamaktadırlar. Mu‘izzî’nin 18.000 beyti aşkın dîvânı, bir taraftan şairliğinin değerini ve şiirinin hünerini göstermektedir, diğer taraftan da kendi devrinin fetihlerini, savaşlarını, birçok tarihî hadisesini, sultanlar, vezirler ve emîrler gibi tarihî şahsiyetleri hakkında asıl tarih kaynaklarında zikredilmeyen birçok konuyu ihtiva etmektedir.

Bu bakımlardan hem gazelin hem kasidenin hem de Mu'izzî'nin şairliğinin önemine dikkat çekilerek onun ne derece etkili olduğu bu anlatımlar üzerinden ortaya konulmaktadır. Genelde lirizmin ve âşıkane gazellerin ön plana çıktığı bir dönemde, Mu'izzî'nin gazellerinde de bu hususların yer almasına rağmen, Mu'izzî'nin şiire özellikle tarihi yansıması, sultanları, tarihî olayları ve devlet erkânını gazelleriyle ifade ederek tarihi anlatması, bu nazım şeklinde de öncü olduğunu açıkça göstermektedir. Ancak Mu'izzî'nin gazelde en başarılı şairlerden olduğu iddiasında bulunmak, mevzubahsin dışındadır. Çünkü Mu'izzî, esas ününü kasidediliğiyle kazanmıştır. Hâfız gibi en büyük gazel şairinin ve çağdaşı birçok şairin gazelde Mu'izzî'nin kullandığı teşbih ve betimlemelerden yola çıkarak onun gazelleri ile üslubunu örnek alması, kendi döneminin gazel nazım şeklinde inisiyatif sahibi bir şair olarak önemli bir rol oynadığını açıkça göstermektedir. Dîvânındaki bütün şiirleri incelendiğinde, Mu'izzî'nin gazelcilik yönünün ve gazeldeki ustalığının, aslında Mu'izzî'nin methiye söylemedeki başarısından kaynaklandığı yadsınamaz bir gerçektir.

Gerek seferlerde kazanılan başarı ve zaferlerin gerekse birçok mühim hadisenin, tarihî ve önemli görülen birçok hususun kaside ve gazelerde yer aldığı görülmektedir. Böylece Mu'izzî'nin yazdığı ve anlattığı her şiir, önemli konuları ihtiva ettiği için de tarih olmuştur. Bu dönemin şiir anlayışının ve tarihî olaylarının, Emîr Mu'izzî'nin *Dîvân*'ındaki gazellere yansması sebebiyle her gazel neredeyse o dönemin siyasi, tarihî, sosyal ve kültürel özelliklerini de ihtiva etmektedir.

Bütün bu beyanlar ışığında Mu'izzî'nin, Fars edebiyatının ve özellikle 11. yüzyılın ilk dönemlerinde meşhur gazel şairleri zümresinden sayıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu konuda en açık delil olarak Mu'izzî'nin kendi şiirleri gösterilebilir. Çünkü Mu'izzî, kendi şiirlerinde bu hususa zaten işaret etmiştir. Hatta Mu'izzî'nin bizzat kendisinin ifade ettiği şekilde o, "mûy şikâf-i gazel" (gazelde kılı kırk yaran) olarak kendisini adlandırmaktadır:

در غزلشان همی شکافم موی

گرچه در عشقشان چو موی شدم

(Mu'izzî 1389/2010: 788)

Onların aşkında bir kıl gibi oldumsa da, onlara dair gazelerde kılı (kırk) yararım.

Diğer şiirlerinde ise Mu'izzî defalarca gazellerini ön plana çıkarıp övmüştür ve gazel söylemeyi de göz önünde bulundurmıştır:

اگرچه خوش غزل گویم بود هم لفظ و هم معنی یکی با وصف او زیبا یکی با نعت او درخور
(Mu‘izzî 1389/2010: 387)

*Lafız ve mana bakımından güzel gazel söylesem de lafız onu vafedin-
ce güzel olur; mana onu övünce yaraşır.*

بازار طرب تیز کن و باده به کف گیر وز بنده معزی غزلی خواه به بازار
(Mu‘izzî 1389/2010: 415)

*Eğlence pazarını daha da ateşlendir ve eline şarap al. Bendeniz
Mu‘izzî’den pazarda bir gazel iste!*

رسید عید همایون و روزه کرد رحیل به جام داد فلک روشنایی از قندیل
چو روشنایی قندیل بازگشت به جام سزد که من به غزل بازگردم از تهلیل
غزل ز بهر غزالی غزاله رخ گویم که کرد خسته دلم را اسیر خد اسیل

(Mu‘izzî 1389/2010: 452)

*Mübarek bayram (Ramazan bayramı) geldi, oruç göç etti. Felek kade-
he, kandilden bir aydınlık verdi.*

*Kandil aydınlığı kadehe geri dönünce, benim de “lâ ilâhe illallah”
lafzını söylemeyi bırakıp gazele dönmem yaraşır.*

*Benim yaralı gönlümü esir alan güneş yüzlü güzel ceylan için gazel
söyleyeyim.*

Yeni mazmunlar kullanan, becerisini de ortaya koyarak yeni bir dil kullanmaya çalışan ve şiirde daha çok manaya önem veren Mu‘izzî, geniş tahayyülleri ve lafızları, sehl-i mümtenî ile ifade etmiş, özellikle aşk ve tarih konularına yoğunlaşmıştır. Aslında şiir geleneği içerisinde methiye türü daha çok kaside nazım şekliyle yazılmasına rağmen, Mu‘izzî’nin gazellerinde devlet büyüklerinin övüldüğü ve tarihî olayların anlatıldığı şiirlere tesadüf edilmektedir. Saray şairlerinin, şiirlerinde dinî unsurları ifade eden yönleri pek azdır. Bu yüzden Mu‘izzî, bazı gazellerinde hakikati düşünmekten kaçınmayan hikemî ve dinî beyanları da dile getirmiştir. Gazel söylemenin aslının, sevgiliyi övmek olduğu ancak Mu‘izzî’nin bu bahis haricinde tarihî ve hikemî konulara da gazellerinde yer vermesi, gazeli, klasik gazel kurallarına uygun olarak kullanmasının yanı sıra gazel tarzının, Mu‘izzî’nin methiyeci yönü ve üslubuyla bütünleştiğini de göstermektedir.

Bu itibarla daha çok kasidediliğiyle tanınan Mu‘izzî’nin gazelde de öncü bir şair oluşuna dair şairlerin ve edebiyat tarihçilerinin görüşlerine, Mu‘izzî’den

etkilendiklerine dair ifadelerine yer verilmiş, konu bu örnekler ve görüşler üzerinden dile getirilmiştir. Ayrıca Mu'izzî'nin kendi şiirlerindeki ifadelerinde de bu husustan söz etmesi, onun gazelde etkili ve öncü olduğunu bizlere güçlü bir şekilde hissettirmiştir. Hatta örnekler sunduğumuz şairlerin, şiirlerinde Mu'izzî'yi, gazellerini ve bilhassa üslubunu örnek aldıkları görülmektedir. Şairlerin Mu'izzî'yi örnek almaları, gazellerine övgüde bulunmaları, Mu'izzî'nin gazelde kendi döneminin öncüsü olması, onun gazelde etkili ve öncü oluşunu yansıtacak ve gösterecek beyanlardır. Üstelik gazel söylemeyi başarıyla kullanabilmesi, Mu'izzî'nin şairlikteki ustalığının derecesini de göstermektedir. Böylece Mu'izzî'nin Farsça gazelde öncü olup olmadığı gibi iddiaların neticesi, bu beyanların sonucundan farklı olup olmadığı görülmeye için de incelenebilir.

Ayrıca Mu'izzî'nin klasik şiirde kaside ve gazeli birleştiren, tabiri caizse kasideyi gazele ilhak eden bir şair olduğunu da söylememiz mümkündür. Zaten o zamanlar gazel, yenilik arayışlarının da etkisiyle şeklen gazel biçiminde yazılmış, manası geleneksel kasideleri andıran methiyelerden ibaret sayılmıştır. Bunun neticesinde Mu'izzî de çoğu zaman gazele kasidenin görevini ve özelliklerini yüklemiştir, ancak bu yola başvururken şairliğinden ve şiirinden taviz vermemiştir. Mazmunların ve çeşitli teşbihlerin kullanılmasında Mu'izzî'nin yolunu izleyen Mu'izzî'nin kendisinden sonraki birçok şair, bir şekilde gazelde onu ve üslubunu göz önünde bulundurmuş, Mu'izzî'nin gazelin ilerlemesinde ve olgunluğa ulaşmasında katkı sağladığı ve öncülük ettiği böylece görülmüştür.

SONUÇ

Belirtildiği üzere bu çalışma, 11. yüzyıl Farsça gazelde ve bu yüzyılın gazel öncülüğünde ön plana çıkan Mu‘izzî ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları göstermektedir ki Fars edebiyatçıları ve edebiyat tarihçileri, Mu‘izzî’nin, Farsça gazel nazım şeklinin temelini atan ve gelişmesinde en büyük katkısı olan şairlerden biri olduğunu savunmuşlardır. Zaten Farsçanın etkili şairlerinden olan ve şiirinin gücüyle emîrüşşü‘arâ diye anılan Mu‘izzî’den sonra gazel, daima aşkı terennüm etmiştir. Az biraz değişiklikle Hâfız’dan önce Hâcû-yi Kirmânî gazele tasavvuf ile hikmeti katmış, Selmân da estetik hünerleriyle ön plana çıkmıştır (Hâfız 2013: 1). Hâfız ise bu şairlerin özelliklerini, rindâne edayla kendisinde toplamıştır. Mu‘izzî’nin gazelleri ise, devrinin hususiyetleriyle tarihî hadiselerini bize açıkça göstermektedir. Böylece Mu‘izzî’nin bu üslubu, hem kendi devrinin gazel söyleyen öncü şairleri arasına girmiş hem de kendisinden sonraki 12. yüzyılın şairlerine örnek olması için zemin hazırlamıştır.

KAYNAKLAR

- Abdurrahman-i C. (1370/1991). *Mesnevî-i heft evreng*, tashih ve mukaddime: Murtazâ Muderris-i Gîlânî, Tahran: Neşr-i Gulistân Kitâb.
- ‘Avfî, M. (1906). *Lubâbu'l-elbâb*, nşr. 1. Cilt Edward G. Browne-Muhammed-i Kazvînî; 2. Cilt E. G. Browne, I-II, London.
- Browne, E. G. (1956). *A Literary History of Persia I-IV*, Cambridge.
- . (1358/1979). *Târih-i edebiyât-i Îrân*, çev. Ali Paşa Salih, C II, Tahran: İntişârât-i Emîr-i Kebîr.
- Cebelî, A. (1356/1977). *Dîvân-i Abdu'l-vâsi '-i Cebelî*, 2. bsk., mukaddime ve tashih Zebîhullah Safâ, Tahran: İntişârât-i Emîr-i Kebîr.
- Devletşâh-i S. (1901). *Tezkiretu 'ş-şu'arâ*, neşr. E. G. Browne, Lenden.
- Ebîverdî, E. (1337/1958). *Dîvân*, önsöz ve tashih Sa'îd Nefîsî, C I, Tahran: İntişârât-i Pîrûz.
- Furûzânfer, B. (1380/2001). *Suhen u Suhenverân*, Tahran: İntişârât-i Hârezmî.
- Gökmen, G. (2018). *Mu'izzî'nin Şiir Dünyası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Karaismailoğlu, A. (2012). "Üslûp (Fars Edebiyatı)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (42, s. 385-387), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hâfız (2013). *Hâfız Divânı*, Türkçesi Hicabi Kırılangoç, İstanbul: Kapı Yayınları.
- (2016). *Hafız Dîvânı*, Çev. Abdülbâki Gölpınarlı, 3. bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- (tarihsiz). *Dîvân-i Hâfız*, Ber esâs-i nusha-i Ârif-i Kazvînî, Tahran: İntişârât-i Hayyâm.
- Hakikat, A. (1381/2004). *Şâirân-i buzurg-i Îrân ez Rûdekî tâ Bahâr*, Tahran: İntişârât-i Kumiş.
- Mahcûb, M. C. (1345/1966). *Sebk-i Horasanî der şî'r-i Fârsî*, Tahran: İntişârât-i Dâniş-serâ-yi 'Âlî.
- Mu'izzî (1389/2010). *Dîvân-i Emîr Mu'izzî*, tashih 'Abbâs İkbâl Âştîyânî, Tahran: İntişârât-i Esâtîr.
- (1362/1984). *Kulliyât-i Dîvân*, mukaddime ve tashih Nâsır-ı Heyyirî, Tahran: Neşr-i Merzbân.

- _____ (1393/2014). *Kulliyât-i Dîvân-i Emîr Mu‘izzî-i Nişâbüri*, önsöz, tashih ve açıklamalar Muhammed Rızâ Kanberî, Tahran: İntişârât-i Zevvâr.
- Mu‘temen, Z. (1339/1960). *Tahavvul-i şî‘r-i Fârsî*, Tahran: İntişârât-i Hâfız ve Muzafferî.
- Nîkûbaht, N. (1389/2010). *Tahlîl-i Şî‘r-i Fârsî*, Tahran: Sâzmân-i Mutâlâ‘e ve Tedvîn-i Kutub-i ‘Ulûm-i İnsânî-i Dânişgâhhâ.
- Nu‘mânî, Ş. (1368/1989). *Şî‘ru’l-‘Acem yâ Târih-i şu‘arâ ve edebiyât-i Îrân*, I-V, çev. Seyyid Muhammed Takî Fahr-i Dâ‘î, Tahran.
- Safâ, Z. (1366/1987). *Târih-i edebiyât der Îrân*, C I-V, Tahran: İntişârât-i Firdevs.
- _____ (1363/1984). *Genc u Gencîne*, 2. bsk, Tahran: İntişârât-i Firdevsî ve Attâr.
- Sâbir, E. (1343/1964). *Kulliyât-i Dîvân*, tsh. Muhammed ‘Alî Nâsîh, Tahran: Neşr-i Muessese-i Matbû‘âtî-i ‘İlmî.
- Senâ’î-i G. (1983). *Dîvân*, tashih eden Seyyid Muhammed Takî Muderris-i Razavî, Tahran: İntişârât-i Senâ’î.
- Seyyid H. G. (1362/1983). *Dîvân*, tsh. Muderris-i Razavî, Tahran: İntişârât-i Esâtîr.
- Sûzenî-i S. (1338/1959). *Kulliyât-i Dîvân*, önsöz ve açıklamalarla tsh. Nâsireddînşâh-i Huseynî, Tahran: İntişârât-i Emîr-i Kebîr.